

Informiranost, prepreke i iskustvo sudjelovanja u obrazovanju odraslih u Hrvatskoj: socio-demografske nejednakosti

Teo Matković

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

e-mail: teo@idi.hr

ORCID: 0000-0002-3538-1873

SAŽETAK Rad doprinosi razumijevanju nejednakosti u obrazovanju odraslih u Hrvatskoj primjenom konceptualnog okvira lanca odgovora. Korištenjem podataka europske Ankete o obrazovanju odraslih iz 2016. godine u radu se istražuju nejednakosti u svim fazama procesa (dispoziciji, traženju i pristupu informacijama, percipiranim preprekama te iskustvu) s obzirom na socio-demografske čimbenike utvrđeno povezane s razlikama u pristupu (dob, spol, roditeljski status, mjesto stanovanja, obrazovanje, dohodak i radni status).

Socio-demografske odrednice pokazale su se povezanim s nejednakostima u pristupu cjeloživotnom učenju kroz sve karike lanca odgovora, ali se snaga i obrasci te povezanosti razlikuju. Nejednakosti u dobivanju informacija o usavršavanju i njihovu aktivnom traženju bitno su veće od nejednakosti u deklariranoj potrebi za usavršavanjem, posebno kad je u pitanju razina obrazovanja i status u zaposlenosti, pri čemu se nejednakosti u informiranosti ne mogu razumjeti kroz nejednakosti u traženju. Nejednakostima doprinosi doseg informacija koji postižu poslodavci i obrazovne institucije, kao i ograničeno protudjelovanje informacija HZZ-a. Raščlanjivanje prepreka daje očekivane rezultate: troškovi su ponajviše izazov onima nižih primanja i starijima, udaljenost osobama iz rjeđe naseljenih područja, obiteljske obveze ženama, posebno onima s djecom, a zdravlje i dob starijima. Preklapanje rasporeda s poslovnim obvezama priječi zaposlene i one koji su već pohađali obrazovanje. Niža razina obrazovanja izdvaja se kao rizična kod obiteljskih obveza i dispozicijskih prepreka. Pohađana usavršavanja u pravilu se percipiraju korisnima, uz izostanak značajnije segmentacije u kvaliteti iskustava i nešto povoljnije ishode za sudionike na sredini obrazovne ljestvice.

Nalaze valja promatrati u konteksti strukture prilika hrvatskog režima obrazovanja odraslih koje omeđuju djelovanja pojedinaca. Rezultati ukazuju na poželjne smjerove unaprjeđenja u vidu pojačanog ciljanog informiranja o prilikama, ali i bitnih investicija u konkretnije mogućnosti obrazovanja i prevladavanja prepreka.

Ključne riječi: obrazovanje odraslih, obrazovne nejednakosti, informiranje o obrazovanju, prepreke sudjelovanju, iskustvo obrazovanja.

1. Uvod

U recentno objavljenim člancima temeljenima na više istraživanja provedenih od 2006. do 2022. godine utvrđeno je da osim ispodprosječnog sudjelovanja odraslih u obrazovanju Hrvatsku karakteriziraju i velike nejednakosti u sudjelovanju pojedinih društvenih skupina, i to osoba niže razine obrazovanja, starije dobi, izvan zaposlenosti, u jednostavnijim zanimanjima i izvan urbanih naselja te nižeg socio-ekonomskog statusa i primanja (Burić 2017.; Matković i Jaklin, 2021.). Pri tome su razlike s obzirom na radni status i razinu obrazovanja izraženije nego što je uobičajeno u EU-u, a razlike koje se mogu pripisati dobi nešto su manje. Taj je izazov prepoznat i unutar Strateškog okvira promocije cjeloživotnog učenja u Republici Hrvatskoj 2017. – 2021. (2017.:19).

Spoznaja tko (ne)sudjeluje u obrazovanju odraslih ne pokazuje zašto do tih nejednakosti dolazi i koje se aktivnosti mogu poduzeti ne bi li se one umanjile. Dio razloga neosporno leži u potražnji rada, odnosno strukturi gospodarstva i radnih mjesta, a značajan je i utjecaj obrazovnih, obiteljskih i mirovinskih politika, politika zapošljavanja te sustava industrijskih odnosa, koji cjeloživotno učenje čine (ne)dostupnijim za pojedine skupine (Daemrich, Vilhena i Reichart, 2014.; Rubenson i Desjardins, 2009.; Saar i Räs, 2017.; Saar, Ure i Desjardins, 2013.). Recentnim su analizama prepoznati obrasci koji odgovaraju učinku tih čimbenika u slučaju Hrvatske. No takva analiza ne raspoznaje težnje, aktivnosti i odluke pojedinaca koji u obrazovanju (ne)sudjeluju, prepreke s kojima se suočavaju i koristi koje od njega percipiraju u konkretnom društvenom i ekonomskom okružju. A upravo takvi uvidi mogu uvelike doprinijeti spoznajama o izvoristima nejednakog sudjelovanja te voditi prema učinkovitim intervencijama.

Jedno od temeljnih usmjerenja Strateškog okvira promocije cjeloživotnog učenja u RH jesu upravo „povećanje svijesti, informiranje i motiviranje za sudjelovanje u cjeloživotnom učenju“ (Alfirević i ostali, 2017.:28-32), a kao motivacijski faktor naglašava se i korist koju korisnici prepoznaju u cjeloživotnom učenju. Istim se dokumentom utvrđuje kako je nakon razvoja pozitivnog stava i svijesti o koristima cjeloživotnog učenja potrebno informirati o mogućnostima. Informiranje se u dokumentu navodi čak 95 puta, a povećanje svijesti dionika o općenitim i specifičnim koristima cjeloživotnog učenja, kao i konkretnim prilikama, čine sukus mjera svih četiriju prioriteta te strategije.¹ S obzirom na to da su te aktivnosti utemeljene na ekspertnim procjenama, a ne empirijskom uvidu u motivaciju i informiranost, relevantno je analitički utvrditi stanje i nejednakosti u toj domeni.

¹ Konkretno, u pitanju su sljedeći prioriteti: povećati svijest o potrebi učenja tijekom cijelog života, povećati svijest o potrebi učenja zbog osobnog i društvenog razvoja, povećati svijest o koristima cjeloživotnog učenja radi prilagodbe promjenama na tržištu rada i specifičnim potrebama polaznika, unaprjeđenja karijere i veće zapošljivosti, povećati svijest o značaju neformalnih i informalnih oblika učenja te priznavanja i vrjednovanja tako stečenih znanja i vještina.

2. Prepreke obrazovanju odraslih

Konceptualni okvir za analizu nejednakosti u obrazovanju odraslih nameće se iz više recentnijih utjecajnih radova koji su tematizirali prepreke sudjelovanju u različitim društvenim kontekstima (Hovdhaugen i Opheim, 2018.; Roosmaa i Saar, 2017.; Rubenson, 2018.; Rubenson i Desjardins, 2009.; Van Nieuwenhove i De Wever, 2022.), koji se redom nadovezuju na razumijevanje procesa sudjelovanja odraslih u obrazovanju kakvo je prije četiri desetljeća ponudila Cross (1981.) modelom „lanca odgovora“ (engl. *chain-of-response*). Prema tom modelu sudjelovanje pojedinca u cjeloživotnom učenju proizlazi iz niza odluka u postojećem kontekstu, pri čemu samopoimanje i stavovi prema obrazovanju određuju motivaciju za sudjelovanje te mogu voditi informiranju kroz koje se identificiraju prilike i prepreke za sudjelovanje. Prevladavanjem tih prepreka pojedinac ulazi u obrazovni proces, a cjelokupno iskustvo povratno djeluje na motivaciju za daljnje učenje. Valja istaknuti kako taj model naglašava važnost informiranja s obzirom na to da su informacije nužne da bi pojedinac mogao utvrditi postojeće prilike i prepreke. U okviru modela Cross (1981.) prepreke vidi kao posljednji čimbenik u lancu te ih klasificira kao institucionalne (karakteristike prilika za učenje, obrazovnih ustanova i radnih organizacija koje priječe sudjelovanje), situacijske (životne okolnosti) te dispozicijske (viđenje sebe, svojih sposobnosti ili situacije kao neprikladnih za ulazak u proces učenja). Valja napomenuti da već i Cross usložnjava shemu time što manjak informacija predstavlja (i) kao institucijsku prepreku.

U jednostavnom čitanju koncepta prve dvije vrste prepreka možemo smatrati strukturnim ili vanjskim, izravno povezanim s organizacijom sustava obrazovanja odraslih, politikama tržišta rada i obiteljskim politikama, dok dispozicijske prepreke karakterizira izraženiji psihološki aspekt. Međutim, u svojoj utjecajnoj nadogradnji Rubenson i Desjardins (2009.) pokazuju kako procjena nekog čimbenika kao strukturne prepreke (npr. u vidu cijene ili vremena) ovisi i o procjeni vrijednosti ishoda, odnosno očekivanoj koristi koju akteri pripisuju postojećim prilikama za obrazovanje. Iako dosadašnje studije ukazuju na višestruke koristi usavršavanja za većinu skupina u većini zemalja (prilozi u Blossfeld i ostali, 2014.), u nekim situacijama i karijerama nesudjelovanje može biti racionalan izbor (Paldanius, 2007.). Također, određeni programi namijenjeni marginalnim skupinama, ponajprije (obvezne) mjere osposobljavanja i prekvalifikacija, često pružaju substandardne kvalifikacije i otvaraju rizik za dodatnu marginalizaciju (Hefler i Markowitsch, 2013.). Iz toga proizlazi kako su dispozicijske prepreke nerijetko povezane upravo s institucionalnim i situacijskim kontekstom u kojem se pojedinac nalazi ili su njegova posljedica, odnosno povezane su sa strukturom prilika i ranijih iskustava. U tom svjetlu Rubenson i Desjardins (2009.) naglašavaju ulogu socijalnih i obrazovnih politika te uvode model omeđenog djelovanja (engl. *bounded agency*) kojim artikuliraju kako „širi strukturni uvjeti i ciljane mjere javnih politika izravno utječu na raširenost i učinak institucionalnih i situacijskih prepreka. Strukturni uvjeti igraju značajnu ulogu u oblikovanju okolnosti s kojima se pojedinci suočavaju i ograničavaju alternative između kojih realistično mogu birati te time ome-

đuju djelovanje pojedinca.“ (Rubenson i Desjardins, 2009.:195-96). Taj model stoji nasuprot okviru neoliberalne političke ekonomije u kojoj se cjeloživotno učenje primarno razumijeva kao neosporno racionalno ulaganje, individualni projekt i odgovornost (Rubenson, 2018.). Bez umanjivanja važnosti individualnih odluka, pristupom omeđenog djelovanja prepreke cjeloživotnom učenju, odnosno njegovo vrednovanje i omogućavanje, razumijevaju se u kontekstu radnog mjesta, javnih politika i društva u cjelini, u okviru (ne)poticajnih režima obrazovanja odraslih (engl. *adult learning regimes*) (Desjardins i Ioannidou, 2020.).

2.1. Spoznaje o preprekama u obrazovanju odraslih u Hrvatskoj

Jedina studija koja je posljednjih desetljeća doticala ovaj sklop tema u Republici Hrvatskoj je „Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj 2017. Rezultati istraživanja“ (Burić, 2017.) temeljeno na nacionalnom istraživanju Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje (ASOO) odraslih iz iste godine. U toj se studiji analizirala konfiguracija motiva za sudjelovanje kod sudionika programa, pri čemu je izdvojeno šest latentnih dimenzija (kognitivni interes, profesionalno napredovanje, pronalazak posla, formalni zahtjevi, socijalni kontakti i psihosocijalna komunikacija). Ti su motivi bili u različitoj mjeri prisutni u pojedinim rodnim (viši kognitivni interes kod žena), dobnim (viši kognitivni interes, psihosocijalna stimulacija i formalni zahtjevi u skupini 25 – 30 godina, manja uloga socijalnih kontakata u skupini 31 – 40 godina i viša uloga pronalaska posla u skupini 41+), obrazovnim (više psihosocijalne stimulacije i formalnih zahtjeva kod niže obrazovanih), radnostatusnim (veća uloga psihosocijalne stimulacije i socijalnih kontakata kod osoba izvan zaposlenosti, a profesionalnog usavršavanja kod zaposlenih) te socio-ekonomskim skupinama (veća uloga psihosocijalne stimulacije i formalnih zahtjeva kod sudionika nižeg socio-ekonomskog statusa, a profesionalnog usavršavanja kod višeg). Takvom je analizom utvrđena motivacija sudionika (i njihovih poslodavaca) iz pojedinih skupina, ali ne i motivacijski profil kao ni prepreke sa kojima se suočavaju oni koji nisu sudjelovali u usavršavanju. Istraživanje je prikazalo tek relativne frekvencije pojedinih prepreka, bez njihove sistematizacije (2017.:30-31), dok su procjene četrnaest pojedinačnih koristi od pohađanja sistematizirane u tri latentne dimenzije (profesionalnu korist, kognitivnu i psiho-socijalnu korist te pronalazak posla), ali bez raščlanjivanja ishoda pojedinih socio-ekonomskih skupina.

Hrvatska je također uključena u analize percipiranih prepreka obrazovanja odraslih kojih nisu niti žele sudjelovati u učenju (Roosmaa i Saar, 2017.). Ovaj se rad temelji na podacima Ankete o obrazovanju odraslih iz 2007., a u njemu je Hrvatska zajedno s Bugarskom kategorizirana kao postsocijalistički balkanski tip države blagostanja. Promatrana se populacija u svim zemljama, osim u nordijskima, češće susretala s institucionalnim barijerama, ali je sudionike iz balkanskih zemalja karakterizirala manja učestalost situacijskih prepreka (slično nordijskima) te visoka učestalost dispozicijskih barijera (zajedno s ostalim postsocijalističkim i južnoeuropskim državama). Međutim, ta analiza nije uključivala osobe koje su uspjele sudjelovati u usavršavanju ili su to željele.

3. Analitički pristup

Namjera je ovog rada na temelju procesne logike modela **lanca odgovora** nadoknaditi spoznajne deficite o stanju u Republici Hrvatskoj. Tako se u radu istražuju dispozicija za obrazovanje kod odraslih, angažman u traženju informacija o prilikama i postojeći doseg informiranja, prepreke sudjelovanju te koristi od njega. Pri tome naglasak nije na ukupnoj prevalenciji pojava (koja je u slučaju dispozicije, prepreka i koristi već poznata), već na nejednakosti s obzirom na socio-demografska obilježja, koja može uputiti na učinkovite pristupe prevladavanju prepreka.

Istraživanje fenomena počinje analizom postojanja motivacije za daljnje usavršavanje, odnosno broja i sastava građana, koji uz trenutačnu razinu sudjelovanja i u postojećem institucionalnom okružju smatraju da im (ni)je potrebno usavršavanje. U ovom će se koraku logističkom regresijom procijeniti koji socio-demografski čimbenici doprinose razlikama u percipiranoj potrebi usavršavanja, a što bi ukazivalo na strukturne ili motivacijske uzroke nesudjelovanja u tim skupinama.

Na drugoj karici lanca analognom će se analizom istražiti pojavnosti i razlike s obzirom na traženje informacija o usavršavanju (što ukazuje na motivacijske i informacijske prepreke) te s obzirom na dobivanje informacija o mogućnostima (što bi ukazivalo na prepreke u dostupnosti informacija, posebno uzme li se u obzir iskazano traženje informacija). Također, istražiti ćemo u kojoj mjeri pojedini kanali informiranja vode do informacija za pojedine skupine. Ovisno o snazi i smjeru povezanosti pojedinih obilježja s ishodima traženja i dobivanja informacija o usavršavanju (iz različitih izvora), a imajući u vidu početno ustanovljene razlike u dispoziciji, možemo procijeniti kojim skupinama traženje ili dostupnost informacija predstavlja prepreku u sudjelovanju te kakvu ulogu u tome imaju različiti dionici.

U narednom koraku istražiti će se prisutnost prepreka u užem smislu među sudionicima istraživanja koji su iskazali interes za daljnje usavršavanje, odnosno razlike u pojavnosti pojedinih situacijskih, institucionalnih i dispozicijskih barijera u obrazovanju odraslih za različite skupine. Pri tome se analiziraju konkretne individualne prepreke, a ne zbirno vrste prepreka (institucijske, situacijske, dispozicijske). Ovaj je pristup poduzet, s obzirom na mogućnost svrstavanja pojedinih prepreka u različite kategorije (npr. cijena može biti institucionalna, ali i situacijska prepreka te u konačnici ovisi o dispoziciji), različitu relevantnost različitih prepreka iste vrste za različite skupine te potencijal djelovanja javnih politika na prevladavanje pojedinačnih prepreka.

Posljednji skup analiza usmjeren je na završnu kariku lanca odgovora, odnosno razlike u percepciji ostvarene koristi od pohađanog usavršavanja, što predstavlja važan čimbenik za razumijevanje motivacije za (daljnje) sudjelovanje pojedinih skupina. Također, stečeni uvidi o percipiranim koristima omogućavaju detaljnije profiliranje obrazovne ponude i informiranja sukladno rezultatima.

U svakom se navedenom koraku inicijalno prikazuje pojavnost ishoda s obzirom na svako od promatranih obilježja (status u zaposlenosti, rod i djeca školske dobi u kućanstvu, završeno obrazovanje, dob, dohodak kućanstva, stupanj urbanizacije), a potom se prikazuju i raspravljaju rezultati multivarijantnih regresijskih modela koji kao prediktorski sklop uključuju sva navedena obilježja.

4. Podaci i varijable

Za potrebe ovog rada korišten je podskup mikropodataka trećeg vala Ankete o obrazovanju odraslih (*Adult education survey, AES*) iz 2016. godine koji se odnosi na Republiku Hrvatsku. Tim je poduzorkom obuhvaćena 2871 osoba od 25 do 64 godine. Radi valjanosti populacijskih procjena u analizama su korištena populacijska utežanja na razini pojedinaca, odnosno sudjelovanja u usavršavanju (posljednja analiza).

Kad su u pitanju promatrani ishodi, odnosno zavisne varijable svaki skup analiza usmjeren je na pitanja i skup sudionika relevantne za predmetnu fazu procesa lanca odgovora. Prvi skup analiza istražuje razlike u percipiranoj potrebi za usavršavanjem. Nepostojanje potrebe za cjeloživotnim učenjem standardni je AES-ov dihotomni pokazatelj (varijabla *NEED*²) koji vrijednost jedan dodjeljuje sudionicima koji su iskazali kako ne žele sudjelovati u (dodatnom) usavršavanju jer smatraju da to nije potrebno, a svim ostalim sudionicima dodjeljuje se vrijednost nula. Valja naglasiti da je taj pokazatelj prospektivan, odnosno „slijep“ na dosadašnje iskustvo usavršavanja i odnosi se na trenutačnu dispoziciju sudionika za obrazovanjem.

Potom se razmatra učestalost traženja informacija o mogućnostima usavršavanju u prošloj godini (varijabla *SEEKINFO*) te dobivanja takvih informacija (*GUIDEINST*) bilo plaćenih, bilo neplaćenih. Te su informacije dobivene kao retrospektivni iskaz iskustva. Konačno, za sudionike koji nisu u mirovini te nisu trajno nesposobni za rad (*N* = 2379), zasebno se razmatraju obrasci dosega informiranja od strane različitih aktera (*GUIDESOURCE*: učilišta, HZZ-a, poslodavaca), odnosno kroz plaćene informacije (*GUIDEINST2*).

Nakon toga se analiziraju pojedinačne prepreke usavršavanju (*DIFFTYPE01-12*), provizorno sistematizirane kao institucijske (nedostatak formalnih preduvjeta, visoki troškovi, udaljenost, neprikladni programi), situacijske (nedostatak potpore poslodavca ili službi, preklapanje rasporeda s obvezama, nemogućnost pristupa računalu, obiteljske obveze) te dispozicijske (zdravlje, dob, negativno prethodno obrazovno iskustvo). Prema dizajnu upitnika, ova pitanja o preprekama postavljana su samo sudionicima koji su iskazali želju za dodatnim formalnim ili neformalnim obrazovanjem (*DIFFCULTU*), odnosno nisu iskazali da im takvo usavršavanje nije potrebno (*NEED*).

² Nazivi varijabli u standardiziranom skupu navedeni su radi lakše reprodukcije analiza. Analitička skripta dostupna je od autora na zahtjev.

Iz analiza su dodatno isključeni sudionici koji su u mirovini ili trajno nesposobni za rad (N = 1130). Sudionici su imali mogućnost označiti proizvoljan broj prepreka kao relevantan, ali bez mogućnosti oznake intenziteta prepreke. Prepreke „neposjedovanje računala“ i „negativno prethodno obrazovno iskustvo“ isključeni su iz analiza jer ih je kao relevantne označilo manje od 1% sudionika. Budući da je skup heterogen s obzirom na prethodno pohađanje usavršavanja te da je broj sudionika izvan zaposlenosti koji su odgovarali na to pitanje nizak, umjesto detaljnog radnog statusa uspoređujemo prepreke za sudionike koji nisu zaposleni s onima zaposlenih, pri čemu potonje raščlanjujemo na one s iskustvom pohađanja i bez njega.

Konačni se skup analiza odnosi na procjenu koristi od obrazovanja za polaznike koji su ga pohađali. U tu svrhu razmatra se skup od sedam dihotomnih pokazatelja prisutnosti različitih ishoda pohađanog neformalnog obrazovanja (NFEOUTCOME). To su: dobivanje posla, napredovanje na radnome mjestu, veća plaća, nove zadaće, veća uspješnost na poslu, osobni razlozi (upoznavanje ljudi, obnavljanje općih vještina). Također, kao (nepovoljan) rezultat razmatra se i tvrdnja kako još nema ishoda. Uz to, korištene su i dihotomizirane procjene trenutačne (NFEUSEA) i buduće (NFEUSEB) učestalosti korištenja vještina i znanja stečenih u sklopu usavršavanja, pri čemu se vrlo često ili često korištenje tretira kao pozitivan ishod. Osim toga, od iskazanih pozitivnih ishoda generiran je i zbirni indeks korisnosti (0-9), pri čemu je svaki od devet sastavnih pokazatelja reskaliran na raspon 0 – 1. Ovdje su analizirani isključivo iskazi za neformalno obrazovanje, i to na razini pohađanog obrazovanja: ukupno 1092 opservacije od 759 sudionika.

Analizirani ishodi sagledavani su s obzirom na skup obilježja pojedinaca s obzirom na koja se pri analizi Ankete o obrazovanju odraslih uobičajeno identificira nejednako sudjelovanje (Cedefop, 2015.; Daemmrich i ostali, 2014.; Saar i ostali, 2013.; Saar & Räs, 2017.). U ovoj operacionalizaciji obilježja korištena kao nezavisne varijable uključuju status u zaposlenosti (zaposlene osobe, kratkotrajno i dugotrajno nezaposlene te neaktivne), najviši završeni stupanj obrazovanja (u pet kategorija), kompozitnu varijablu roda i postojanja djece školske dobi u kućanstvu (samo za sudionice), dobi (u kategorijama od 10 godina), kvintil mjesečnog ekvivalentnog neto dohotka kućanstva te stupanj urbanizacije prebivališta.

5. Rezultati

5.1. Dispozicija i informiranje

Ukupno 44,5% anketiranih osoba od 25 do 64 godine smatralo je da im je potrebno daljnje usavršavanje (Tablica 1). U apsolutnom i relativnom smislu ne možemo govoriti o vrlo velikim razlikama među skupinama, pa tako s obzirom na status u zaposlenosti udio onih koji vide potrebu za daljnjim usavršavanjem varira od 56% za kratkotrajno nezaposlene do 32% za umirovljenike, od 54% za najmlađu do 34% za najstariju skupinu te od 52% za najviše obrazovane do 41% za najniže obrazovane. Sukladno istraživanju Hovdhaugen i Opheim (2018.), u Hrvatskoj kao zemlji s niskom participacijom u

cjeloživotnom učenju iskazivanje potrebe za usavršavanjem nije supstantivno povezano s razinom obrazovanja, odnosno uočena razlika nestaje kada se uzmu u obzir drugi modelski čimbenici. Također, u multivarijatnom modelu izdvajaju se doprinos dobi iznad 45 godina i umirovljeničkog statusa izostanku interesa, a nešto češće potrebe u urbanim sredinama i od najnižeg dohodovnog kvintila. Međutim ovdje valja naglasiti izuzetno slabu povezanost prediktorskog sklopa s ishodom, uz McFadden pseudo- R^2 0,033.

Tablica 1.

Prevalencija iskazane potrebe, poduzetog traganja za informacijama te zaprimanja informacija o usavršavanju s obzirom na odabrane socio-demografske karakteristike

	Treba usavršavanje	Tražili informacije	Primili informacije
Ukupno	44,5%	16,8%	25,5%
Status u zaposlenosti			
Zaposlena osoba	48,4%	21,2%	33,6%
Kratkotrajno nezaposlena osoba	56,3%	33,9%	30,8%
Dugotrajno nezaposlena osoba	52,8%	15,3%	16,5%
Neaktivna osoba	38,6%	6,0%	5,0%
Umirovljena ili nesposobna za rad	32,1%	3,5%	8,5%
Stupanj obrazovanja			
Bez srednjeg obrazovanja	40,9%	5,7%	6,4%
Trogodišnje srednjoškolsko	42,6%	7,9%	14,3%
Četverogodišnje srednjoškolsko	43,7%	15,4%	26,1%
Stručni studij i prvostupnici	46,5%	26,5%	38,4%
Sveučilišni studij	52,3%	41,4%	55,7%
Spol/rod i djeca			
Muškarac	42,4%	16,0%	25,6%
Žena, bez djece mlađe od 13	44,5%	15,3%	22,9%
Žena, s djecom mlađom od 13	52,6%	24,4%	32,6%
Dob			
25 – 34 godine	53,9%	29,1%	39,5%
35 – 44 godine	52,6%	21,4%	29,0%
45 – 54 godine	43,2%	14,8%	24,8%
55 – 64 godine	33,6%	7,5%	14,6%
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva			
Najniži kvintil	46,4%	9,1%	12,5%
Drugi kvintil	44,5%	13,0%	18,0%
Srednji kvintil	40,6%	15,2%	23,3%
Četvrti kvintil	43,8%	19,5%	30,2%
Najviši kvintil	46,5%	27,9%	44,5%
Stupanj urbanizacije			
Gusto naseljeno područje	48,0%	23,2%	37,6%
Srednje naseljeno područje	42,5%	15,7%	22,3%
Rijetko naseljeno područje	43,8%	13,3%	19,7%

Kad je u pitanju naredna karika lanca, tek je 16,8% osoba tražilo informacije o usavršavanju. Ovdje su uočene razlike među skupinama veće i u apsolutnom i u relativnom smislu u odnosu na razlike utvrđene u dispoziciji, a posebno s obzirom na stupanj obrazovanja i dohodak kućanstva, pri čemu osobe s nižom razinom obrazovanja i prihodima znatno rjeđe traže informacije o usavršavanju. U multivarijatnom modelu ipak se izdvaja efekt obrazovanja, u kojem za razliku od dispozicija postoji snažan gradijent s obzirom na postignutu razinu obrazovanja. Obrazovanje niže od četverogodišnjeg srednjeg povezano je s bitno nižom vjerojatnošću traženja informacija, a visoko obrazovanje s puno višom. Također, javlja se efekt radnog statusa, pri čemu su kratkotrajno nezaposlene osobe bile sklonije tražiti informacije, a umirovljenici manje. Za razliku od prethodnog modela, ovdje odabrani sklop prediktora ima veću eksplanatornu snagu uz pseudo- R^2 od 0,155.

Promatra li se dobivanje informacija o usavršavanju, važno je naglasiti kako je veći udio ispitanika primio informacije (25,5%) o usavršavanju negoli ih je tražio, suprotno logičkim pretpostavkama modela lanca odgovora. Ovdje je smjer uočenih razlika s obzirom na promatrana obilježja isti kao i kod traženja informacija, ali su one nešto izraženije kad je u pitanju radni status, razina obrazovanja, dohodak kućanstva i stupanj urbanizacije. Logistička regresija potvrđuje dobni i obrazovni gradijent sličan onome kod traženja informacija te prostorne izazove u dostupnosti informacija (dostupnost je najniža u srednje naseljenim područjima). Ipak, obrasci s obzirom na dohodak i radni status razlikuju se od onih utvrđenih u traženju informacija. Tako bivanje u najvišem dohodovnom kvintilu doprinosi vjerojatnosti dobivanja informacija o usavršavanju. Veća agilnost kratkotrajno nezaposlenih u traženju informacija ne transformira se u prednost u zaprimanju informacija u odnosu na zaposlene, dok dugotrajno nezaposleni i neaktivni imaju bitno manju šansu da dobiju informacije o usavršavanju. Taj regresijski sklop ima sličnu veću eksplanatornu snagu od prethodnog, uz pseudo- R^2 od 0,160. Završna specifikacija uzima u obzir traženje informacija, što bitno doprinosi vjerojatnosti njihova nalaženja te povećava pseudo- R^2 na 0,320, ali ne moderira smjer i razinu povezanosti promatranih kovarijata s ishodom. Drugim riječima, unatoč utvrđenom postojanju razlika u traženju informacija o usavršavanju među različitim socio-ekonomskim skupinama te potvrdi uloge traženja informacija u njihovu nalaženju, uključivanje traženja informacija u model ne objašnjava razlike među skupinama u pogledu dolaska do informacija o usavršavanju.

Tablica 2.

Logističke regresije odrednica potrebe za usavršavanjem, tražanja te dobivanja informacija

	Treba usavršavanje	Tražili usavršavanje	(1) Primili informacije	(2) Primili informacije
Status u zaposlenosti (ref. zaposlen)				
Kratkotrajno nezaposlena osoba	0,22 (0,19)	1,03*** (0,23)	0,19 (0,23)	-0,44 (0,28)
Dugotrajno nezaposlena osoba	0,20 (0,14)	0,23 (0,20)	-0,37* (0,18)	-0,64* (0,21)
Neaktivna osoba	-0,30 (0,20)	-0,61 (0,38)	-1,40*** (0,41)	-1,41*** (0,41)
Umirovljena osoba ili nesposobna za rad	-0,30* (0,13)	-1,06*** (0,28)	-0,92*** (0,20)	-0,76*** (0,20)
Stupanj obrazovanja (ref. četverogodišnje srednjoškolsko)				
Bez srednjeg obrazovanja	-0,00 (0,13)	-0,52* (0,25)	-0,93*** (0,23)	-0,96*** (0,24)
Trogodišnje srednjoškolsko	-0,05 (0,10)	-0,70*** (0,17)	-0,62*** (0,13)	-0,45* (0,15)
Stručni studij i prvostupnici	0,14 (0,15)	0,69*** (0,19)	0,56*** (0,17)	0,34 (0,19)
Sveučilišni studij	0,24 (0,13)	1,16*** (0,15)	0,96*** (0,14)	0,55*** (0,15)
Spol/rod i djeca (ref. muškarac)				
Žena, bez djece mlađe od 13	0,16 (0,09)	0,06 (0,12)	-0,00 (0,11)	-0,04 (0,12)
Žena, s djecom mlađom od 13	0,11 (0,13)	0,08 (0,17)	0,08 (0,15)	0,07 (0,18)
Dobna skupina (ref. 25 – 34 godine)				
35 – 44 godine	-0,09 (0,12)	-0,29 (0,15)	-0,40* (0,14)	-0,35* (0,16)
45 – 54 godine	-0,46*** (0,12)	-0,64*** (0,16)	-0,50*** (0,14)	-0,29 (0,16)
55 – 64 godine	-0,78*** (0,13)	-1,05*** (0,19)	-0,83*** (0,16)	-0,52* (0,18)
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva (ref. treći kvintil)				
Najniži kvintil	0,37* (0,14)	-0,24 (0,22)	-0,26 (0,19)	-0,22 (0,20)
Drugi kvintil	0,24 (0,13)	0,03 (0,19)	-0,06 (0,16)	-0,10 (0,18)
Četvrti kvintil	0,07 (0,13)	0,12 (0,18)	0,09 (0,15)	0,04 (0,18)
Najviši kvintil	0,13 (0,14)	0,18 (0,18)	0,31* (0,16)	0,31 (0,18)
Stupanj urbanizacije (ref. srednje naseljeno)				
Gusto naseljeno područje	0,30* (0,10)	0,33* (0,14)	0,55*** (0,12)	0,54*** (0,14)
Rijetko naseljeno područje	0,07 (0,09)	0,12 (0,14)	0,25* (0,12)	0,25 (0,14)
Osoba je tražila informacije o mogućnostima usavršavanja				2,81*** (0,14)
N	2867	2867	2867	2867
McFadden pseudo-R ²	0,033	0,155	0,160	0,320

Zaključno, nejednakosti u dobivanju informacija o usavršavanju i njihovu aktivnom traženju bitno su veće od nejednakosti u deklariranoj potrebi za usavršavanjem, pri čemu se nejednakosti u informiranosti ne mogu razumjeti kroz nejednakosti u traženju. U svakoj karici lanca nejednakosti se povećavaju. Rezultate modela ilustrira i prikaz graničnih učinaka u prilogu (Slika A1).

Tablica 3.

Prevalencija zaprimanja informacija o usavršavanju iz pojedinih izvora s obzirom na odabrane socio-demografske karakteristike

	Primili plaćene informacije	Besplatne informacije od učilišta	Besplatne informacije od HZZ-a	Besplatne informacije od poslodavca
Ukupno	2,0%	11,9%	3,2%	7,5%
Status u zaposlenosti				
Zaposlena osoba	2,3%	14,0%	1,8%	9,7%
Kratkotrajno nezaposlena osoba	1,4%	10,0%	14,4%	0,9%
Dugotrajno nezaposlena osoba	1,1%	4,4%	7,6%	0,5%
Neaktivna osoba	1,5%	0,0%	1,2%	0,0%
Stupanj obrazovanja				
Bez srednjeg obrazovanja	1,5%	1,2%	3,9%	0,6%
Trogodišnje srednjoškolsko	0,4%	5,2%	2,1%	3,3%
Četverogodišnje srednjoškolsko	1,1%	11,0%	2,0%	6,9%
Stručni studij i prvostupnici	2,9%	16,0%	5,1%	7,5%
Sveučilišni studij	6,0%	29,4%	5,4%	19,5%
Spol/rod i djeca				
Muškarac	1,6%	13,0%	3,0%	7,4%
Žena, bez djece mlađe od 13	2,6%	10,3%	3,2%	7,1%
Žena, s djecom mlađom od 13	2,2%	12,6%	3,5%	8,7%
Dob				
25 – 34 godine	2,8%	17,0%	6,3%	8,1%
35 – 44 godine	1,5%	12,8%	2,7%	8,5%
45 – 54 godine	1,7%	10,3%	1,8%	8,1%
55 – 64 godine	2,3%	6,7%	1,6%	4,2%
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva				
Najniži kvintil	0,6%	3,3%	5,2%	1,7%
Drugi kvintil	1,6%	7,1%	4,0%	4,2%
Srednji kvintil	2,5%	11,7%	3,5%	5,9%
Četvrti kvintil	2,4%	13,6%	1,4%	9,8%
Najviši kvintil	3,1%	22,7%	2,1%	14,6%
Stupanj urbanizacije				
Gusto naseljeno područje	3,3%	18,4%	2,2%	9,2%
Srednje naseljeno područje	2,1%	9,6%	3,5%	6,9%
Rijetko naseljeno područje	1,1%	9,4%	3,6%	6,7%

5.2. Izvori informacija

Informacije o mogućnostima usavršavanja mogu dolaziti iz različitih izvora, koji mogu biti generator nejednakosti, ali i mehanizam izjednačavanja šansi. Ovdje se prikazuju obrasci dostupnosti informacija kroz četiri najprisutnija specificirana modaliteta: besplatne, dobivene od učilišta, poslodavca, HZZ-a ili plaćene informacije iz bilo kojeg izvora.³ Te analize ne uključuju umirovljenike i osobe trajno nesposobne za rad.

Vrlo je rijetka praksa plaćanja informacija za mogućnosti usavršavanja, što je iskazalo 2,0% sudionika. U deskriptivnom prikazu i multivarijantnom modelu izdvajaju se tek sudionici sa završenim sveučilišnim studijima, izgledno oni u reguliranim profesijama.

Također, Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) izvor je informacija o usavršavanju za tek 3,2% sudionika istraživanja. Prema očekivanjima, to je najučestaliji izvor za nezaposlene, ali i među njima tek je manjina bila informirana o mogućnostima obrazovanja od strane HZZ-a: 14% kratkotrajno i 8% dugotrajno nezaposlenih. Tripartitna javna služba za zapošljavanje ima potencijal korekcije tržišnih nejednakosti usmjeravajući se na ranjive skupine, no osim veće usmjerenosti na nezaposlene i izostanka dohodovnoga gradijenta, i ovdje je vidljivo da su visokoobrazovani češće primatelji HZZ-ovih informacija nego ostali sudionici (iako izostaje postojani gradijent vidljiv kod drugih izvora informacija) te je prisutan vrlo izražen efekt dobi – puno snažniji nego kod drugih izvora.

S obzirom na to da su poslodavci najčešći financijeri i organizatori usavršavanja, ne iznenađuje da su i relativno čest izvor informacija o prilikama usavršavanja, odnosno kanal kroz koji je 7,5% sudionika došlo do takvih informacija. Sukladno svojoj strukturnoj poziciji i poslovnoj logici poduzeća, osobe izvan zaposlenosti izuzetno rijetko informacije o prilikama dobivaju od poslodavaca, što vodi povećanju nejednakosti. Valja naglasiti da kod tih „insajdera“ tržišta rada nisu uočljive nejednakosti s obzirom na dob i primanja u pogledu dobivanja informacija, ali postoji velika razlika s obzirom na razinu obrazovanja – poslodavci bitno više informiraju obrazovanije zaposlenike.

Najčešći izvor informacija su sama učilišta (11,9%). Ovdje nije utvrđen efekt radnog statusa, ali se nejednakosti u pristupu očituju kroz manji doseg učilišta do sudionika najnižeg dohodovnoga kvintila. I ovdje je uočljiv snažan obrazovni gradijent, veličinom sličan utvrđenom kod dobivanja informacija od poslodavaca, što može ukazivati na to da trenutačne strategije obrazovnih ustanova više dosežu do obrazovnijih, za koje je ujedno izglednije i da će sudjelovati na temelju dobivene informacije ili da su već ranije bili polaznici. Uzimajući u obzir ostale čimbenike, informacije učilišta dosežu nešto manje do starije populacije u dobi iznad 55 godina te do polaznika iz srednje gusto naseljenih područja.

³ Ponuđen je i modalitet „od sindikata ili radničkog vijeća“, ali indikativno taj je izvor označilo tek 0,5% relevantnog skupa sudionika. Također, 13,0% je odabralo neki drugi izvor koji ovdje nije naveden, što ukazuje na heterogenost i vjerojatno neformalnost izvora informacija o usavršavanju.

Ukratko, informacije o mogućnostima za usavršavanje u Hrvatskoj u 2016. godini većinom su dolazile od učilišta ili poslodavaca. Kako su to akteri kojima je u interesu da se ta aktivnost isplati ili plati, i obrasci informiranja snažno su usmjereni na radnike više razine obrazovanja, zaposlenima (poslodavci) te građanima određene platežne mogućnosti i nešto dalje od mirovine (učilišta). Javna služba za zapošljavanje to donekle kompenzira time što češće doseže nezaposlene, ali i dalje u određenoj mjeri favorizira visokoobrazovane, uz velike razlike s obzirom na dob.

Tablica 4.
Logističke regresije odrednica zaprimanja informacija iz pojedinih izvora

	Plaćene informacije	Informiralo učilište	Informirao HZZ	Informirao poslodavac
Status u zaposlenosti (ref. zaposlen)				
Kratkotrajno nezaposlena osoba	-0,19 (0,74)	0,03 (0,33)	1,98*** (0,38)	-2,08* (1,02)
Dugotrajno nezaposlena osoba	-0,16 (0,56)	-0,45 (0,33)	1,65*** (0,34)	-2,29* (0,73)
Neaktivna osoba*	-0,03 (0,89)		-0,27 (0,79)	
Stupanj obrazovanja (ref. četverogodišnje srednjoškolsko)				
Bez srednjeg obrazovanja	0,58 (0,67)	-1,67* (0,63)	0,46 (0,44)	-1,82* (0,71)
Trogodišnje srednjoškolsko	-0,83 (0,64)	-0,67* (0,23)	-0,38 (0,40)	-0,63* (0,28)
Stručni studij i prvostupnici	0,86 (0,56)	0,43 (0,23)	1,05* (0,47)	0,07 (0,32)
Sveučilišni studij	1,67*** (0,43)	0,99*** (0,18)	1,52*** (0,37)	1,00*** (0,21)
Spol/rod i djeca (ref. muškarac)				
Žena, bez djece mlađe od 13	0,46 (0,33)	-0,17 (0,16)	-0,03 (0,28)	0,09 (0,19)
Žena, s djecom mladom od 13	0,25 (0,48)	-0,17 (0,21)	-0,36 (0,34)	0,13 (0,25)
Dobna skupina (ref. 25 – 34 godine)				
35 – 44 godine	-0,50 (0,47)	-0,19 (0,18)	-0,76* (0,33)	0,16 (0,23)
45 – 54 godine	-0,36 (0,41)	-0,34 (0,19)	-1,25*** (0,37)	0,22 (0,23)
55 – 64 godine	0,02 (0,43)	-0,68* (0,23)	-1,53*** (0,45)	-0,29 (0,29)
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva (ref. treći kvintil)				
Najniži kvintil	-1,08 (0,75)	-0,76* (0,34)	0,34 (0,44)	-0,40 (0,44)
Drugi kvintil	-0,20 (0,50)	-0,32 (0,26)	0,30 (0,40)	-0,02 (0,33)
Četvrti kvintil	-0,24 (0,46)	-0,02 (0,22)	-0,73 (0,52)	0,33 (0,29)
Najviši kvintil	-0,61 (0,44)	0,22 (0,21)	-0,61 (0,47)	0,50 (0,28)
Stupanj urbanizacije (ref. srednje naseljeno)				
Gusto naseljeno područje	0,25 (0,34)	0,48* (0,18)	-0,42 (0,34)	-0,04 (0,21)
Rijetko naseljeno područje	-0,42 (0,38)	0,42* (0,18)	-0,09 (0,29)	0,48* (0,20)
N	2393	2243	2393	2243
McFadden pseudo-R ²	0,106	0,123	0,171	0,129

*Učilišta i poslodavci nisu informirali nijednu neaktivnu osobu u istraživanju (modeli 2 i 4).

5.3. Prepreke pristupu

I uz postojeću motivaciju te informacije o usavršavanju, između potencijalnih polaznika i cjeloživotnog učenja mogu se ispriječiti institucionalne, situacijske ili dispozicijske prepreke. Iz više recentnih istraživanja dobro je poznato kako su to najčešće visina troškova te preklapanje rasporeda s poslovnim ili obiteljskim obvezama (Burić, 2017.; Matković i Jaklin, 2021.). Međutim manje je poznato u kojoj su mjeri to prepreke za različite skupine. Ovdje ćemo istražiti te obrasce, počevši od prepreka koje proizlaze iz organizacije obrazovnih programa, potom iz situacije sudionika i na kraju iz onih vezanih uz vlastite dispozicije.

Nedostatak formalnih preduvjeta predstavljao je problem za oko 5% zainteresiranih, ali nisu vidljive nejednakosti s obzirom na promatrane karakteristike. Također, neprikladna ponuda programa nešto se češće uočava kod muškaraca i osoba u gusto naseljenim područjima, ali ni u jednoj skupini nije ju prepoznalo više od 7% potencijalnih polaznika. Stoga toj prepriči za umanjivanje nejednakosti ili za opće povećanje sudjelovanja i ne treba davati izuzetnu težinu.

Udaljenost predstavlja problem za 13% sudionika koji nisu zadovoljili svoje potrebe za usavršavanjem. Uočene su veće razlike s obzirom na dohodak, radni status i razinu obrazovanja, ali unutar multivarijantnog modela na razini statističke značajnosti dominantno se izdvaja razina urbanizacije te kao problem kod zaposlenih koji prethodno nisu pohađali usavršavanje. Kao dominantna odrednica prostornih nejednakosti, ta se prepreka sistemski može umanjiti unaprijeđenjem (javne) prometne infrastrukture, a u okviru obrazovnog sustava boljom usklađenošću rasporeda s potrebama putnika te većom zastupljenošću hibridnih i mrežnih obrazovnih sadržaja.

Najučestalija institucionalna prepreka jest trošak. Cijena željenog usavršavanja koju bi trebao platiti polaznik prepreka je za 36% osoba koje su se željele još usavršavati. Ta prepreka inače dominira u zemljama s nižom razinom participacije (Hovdhaugen i Opheim, 2018.), pa je pomalo iznenađujuće kako je u Hrvatskoj ipak druga najučestalija. Multivarijantni model pokazuje kako je veća vjerojatnost da će ovu prepreku istaknuti sudionici iz gušće naseljenih područja, mlađi od 45 godina te prosječnih ili ispodprosječnih prihoda. Valja napomenuti da među osobama zainteresiranim za obrazovanje nije utvrđena povezanost razine obrazovanja s pojavnosću tog vida prepreke. To se razlikuje od uvida Rubensona i Desjardinsa (2009.), koji naglašavaju veću vjerojatnost niže obrazovanih da se susreću s institucionalnim preprekama, posebno financijskim. Iako su moguće ciljne potpore radi smanjenja cijene, nevelike uočene razlike i nizak pseudo- R^2 postavljenog modela, odnosno mala količina varijance prepreke objašnjena tim karakteristikama pokazuje da bi se učinkovitijima mogle pokazati opće mjere osiguranja priuštivosti obrazovanja odraslih (javno financirani i korisnicima besplatni tečajevi, osobni računi za usavršavanje).

Tablica 5.

Prevalencija pojedinih prepreka sudjelovanju u obrazovanju odraslih s obzirom na odabrane socio-demografske karakteristike

Prepreka	Institucionalne				Situacijske			Dispozicijske		
	Nedostatak (formalni) preduvjeta	Troškovi su bili previsoki	Udaljenost	Neprikladni programi	Nedostatak potpore poslodavca ili službi	Preklapanje rasporeda s obvezama	Obiteljske obveze	Zdravlje	Dob	Drugi osobni razlozi
Ukupno	4,9	36,3	13,3	2,8	11,5	43,5	28,2	5,5	5,2	15,2
Pohađanje i status u zaposlenosti										
Pohađao, zaposlen	3,9	33,6	12,1	2,5	7,1	65,2	26,0	3,6	2,6	11,9
Nije pohađao, zaposlen	5,5	32,8	10,2	1,8	16,0	46,6	27,0	3,5	5,0	15,8
Nije zaposlen	5,1	46,0	20,5	4,8	9,0	10,3	32,9	11,7	8,7	18,4
Stupanj obrazovanja										
Bez srednjeg obrazovanja	7,2	31,9	17,4	1,9	9,8	16,9	35,9	12,4	15,7	21,9
Trogodišnje srednjoškolsko	5,0	43,7	14,7	3,0	11,6	34,8	32,5	6,0	5,8	13,5
Četverogodišnje srednjoškolsko	4,8	37,2	14,5	4,0	12,7	44,5	27,9	4,9	3,5	13,0
Stručni studij i prvostupnici	2,9	33,1	10,3	2,0	12,1	49,9	16,9	4,5	2,9	19,8
Sveučilišni studij	4,2	29,7	8,4	1,3	10,2	66,2	23,4	2,3	1,6	14,9
Spol/rod i djeca										
Muškarac	5,3	35,3	12,4	3,6	12,3	48,7	16,9	5,4	5,1	16,0
Žena, bez djece mlađe od 13	3,9	38,0	12,3	2,2	11,0	38,4	26,6	5,9	6,8	17,2
Žena, s djecom mlađom od 13	5,7	35,5	17,8	1,5	10,4	39,1	63,8	5,3	1,9	8,9
Dob										
25 – 34 godine	2,9	39,4	13,0	3,6	10,2	48,3	27,3	2,0	0,0	16,4
35 – 44 godine	6,4	45,0	14,8	3,9	14,0	42,9	35,2	4,3	1,3	11,9
45 – 54 godine	5,7	32,5	14,1	1,4	10,6	46,9	27,0	6,2	6,7	15,1
55 – 64 godine	4,1	18,8	9,0	1,1	10,7	27,8	17,4	14,0	21,0	20,2
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva										
Najniži kvintil	5,0	46,9	21,1	2,9	9,5	20,6	31,9	10,8	9,2	14,2
Drugi kvintil	4,4	39,4	15,9	3,8	11,8	34,6	30,6	5,1	7,2	17,2
Srednji kvintil	5,9	39,7	13,6	3,5	8,1	42,6	25,1	5,4	4,4	13,2
Četvrti kvintil	2,8	27,3	8,5	2,7	13,4	54,8	26,7	3,5	3,2	14,2
Najviši kvintil	6,4	29,3	7,8	1,2	13,8	63,2	25,8	3,0	1,8	16,6
Stupanj urbanizacije										
Gusto naseljeno područje	4,8	39,8	2,8	2,7	17,5	56,2	22,6	4,6	3,3	18,6
Srednje naseljeno područje	6,3	34,8	11,5	3,9	9,3	40,1	31,0	4,4	5,0	13,8
Rijetko naseljeno područje	3,7	34,9	23,0	1,8	8,8	36,3	30,2	7,3	6,8	13,8

Napomena: Samo sudionici koji su iskazali nezadovoljen interes za sudjelovanjem.

Kad su u pitanju situacijski čimbenici, najzastupljenija je prepreka preklapanje rasporeda s obvezama (44% potencijalnih polaznika). Tu prepreku, koja obično dominira u zemljama s višom razinom participacije (Hovdhaugen i Opheim, 2018.), češće iskazuju sudionici iz skupina koje više sudjeluju u usavršavanju: zaposlenost, prethodno pohađanje usavršavanja, viša razina obrazovanja, više kategorije prihoda, urbana rezidentnost i dob ispod 55 godina doprinose identifikaciji te prepreke. Njezino nadilaženje u smislu fleksibilnijeg rasporeda usavršavanja, rada ili općih instrumenata poput obrazovnog dopusta izgledno bi povećalo opće sudjelovanje u usavršavanju, ali i intenziviralo postojeće razlike.

Obiteljske obveze koje spominje 28% sudionika s nezadovoljenom potrebom za usavršavanjem jedina su prepreka u kojoj se ističe rodni aspekt. Specifično, bitno se češće prepoznaju kao prepreka kod žena, posebno žena s djecom predškolske i školske dobi, među kojima predstavljaju najzastupljeniju pojedinačnu prepreku. To je u skladu s nalazima Roosma i Saar (2017.) za osobe koje ne teže usavršavanju, iako se ne odnosi na druge situacijske prepreke. Također, nalazi potvrđuju uvid da su te prepreke najizraženije kod osoba na početku i sredini karijere (Rubenson i Desjardins, 2009.). Učestalost te prepreke ne smanjuje se s razinom prihoda, ali je manja čim je razina obrazovanja viša. To je ujedno jedina instanca situacijskih ili institucijskih prepreka na koje se rjeđe pozivaju sudionici s višom razinom obrazovanja. To odstupa od rezultata analize među osobama koje ne traže usavršavanje (Roosmaa i Saar, 2017.), pri čemu su se upravo više obrazovani češće pozivali na situacijske i institucijske prepreke.

Posljednja situacijska prepreka, koju ističe oko desetina (11%) zainteresiranih odnosi se na nedostatak potpore poslodavca ili službi, pri čemu nisu vidljive razlike s obzirom na obrazovanje, primanja, rod ili imanje djece, već ju kao prepreku najčešće navode zaposleni koji nisu pohađali usavršavanje te sudionici iz urbanih sredina, uz malu eksplanatornu snagu multivarijatnog modela. To ukazuje na važnu ulogu potpore poslodavaca u usavršavanju (slanju, odabiru) svojih zaposlenika, a ohrabruje izostanak obrazovnog i dohodovnog gradijenta ili nadzastupljenosti roditelja među osobama koje iskazuju tu prepreku, što bi ukazivalo na sustavno uskraćivanje prilika ili diskriminaciju od strane poslodavaca odnosno službi.

Tablica 6.
Logističke regresije odrednica prepreka pristupu obrazovanju odraslih

	Nedostatak (formalnih) preduvjeta	Troškovi su bili previsoki	Udaljenost	Neprikladni programi	Nedostatak potpore poslodavca ili službi	Preklapanje rasporeda s obvezama	Obiteljske obveze	Zdravlje	Dob	Drugi osobni razlozi
Iskustvo usavršavanja i status u zaposlenosti (ref. pohađao ranije u godini, zaposlen)										
Nije pohađao, zaposlen	0,38 (0,34)	-0,19 (0,17)	-0,49* (0,23)	-0,58 (0,50)	0,98*** (0,27)	-0,51* (0,16)	-0,03 (0,19)	-0,22 (0,43)	0,34 (0,43)	0,38 (0,23)
Nije zaposlen	0,29 (0,44)	0,38 (0,21)	0,10 (0,27)	0,88 (0,56)	0,51 (0,34)	-2,19*** (0,25)	-0,04 (0,24)	0,66 (0,43)	0,09 (0,48)	0,65* (0,28)
Stupanj obrazovanja (ref. četverogodišnje srednjoškolsko)										
Bez srednjeg obrazovanja	0,53 (0,40)	-0,33 (0,24)	-0,35 (0,32)	-0,72 (0,75)	0,01 (0,35)	-0,74* (0,29)	0,69* (0,25)	0,32 (0,41)	0,97* (0,39)	0,65* (0,28)
Trogorodišnje srednjoškolsko	0,09 (0,37)	0,15 (0,17)	-0,30 (0,24)	-0,55 (0,51)	0,00 (0,25)	-0,15 (0,19)	0,46* (0,21)	-0,05 (0,38)	0,41 (0,41)	0,07 (0,24)
Stručni studij i prvostupnici	-0,58 (0,68)	-0,16 (0,26)	-0,22 (0,38)	-0,90 (0,80)	0,02 (0,38)	0,06 (0,25)	-0,73* (0,31)	-0,03 (0,54)	-0,21 (0,66)	0,48 (0,31)
Sveučilišni studij	-0,27 (0,49)	-0,30 (0,22)	-0,28 (0,31)	-1,10 (0,58)	-0,25 (0,33)	0,41* (0,21)	-0,34 (0,25)	-0,55 (0,56)	-0,15 (0,72)	0,15 (0,28)
Spol/rod i djeca (ref. muškarac)										
Žena, bez djece mlađe od 13	-0,40 (0,32)	0,20 (0,15)	0,07 (0,22)	-0,57 (0,49)	-0,14 (0,22)	-0,31* (0,16)	0,70*** (0,17)	-0,27 (0,31)	-0,12 (0,30)	-0,02 (0,19)
Žena, s djecom mlađom od 13	0,10 (0,39)	-0,29 (0,20)	0,29 (0,25)	-1,54* (0,64)	-0,13 (0,29)	-0,38 (0,20)	2,26*** (0,21)	0,27 (0,41)	0,03 (0,62)	-0,64* (0,30)
Dobna skupina (ref. 25 – 34 godine)										
35 – 44 godine	0,77 (0,42)	0,24 (0,17)	0,25 (0,24)	0,02 (0,43)	0,34 (0,26)	-0,22 (0,19)	0,26 (0,19)	0,71 (0,56)	N/A	-0,36 (0,24)
45 – 54 godine	0,71 (0,43)	-0,44* (0,18)	0,22 (0,26)	-1,25 (0,65)	-0,01 (0,28)	0,09 (0,19)	0,15 (0,21)	1,15* (0,58)	1,71* (0,55)	-0,25 (0,24)
55 – 64 godine	0,35 (0,51)	-1,35*** (0,25)	-0,50 (0,35)	-1,55 (0,83)	0,02 (0,33)	-0,61* (0,24)	-0,42 (0,27)	1,89*** (0,57)	3,00*** (0,56)	-0,02 (0,27)
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva (ref. treći kvintil)										
Najniži kvintil	-0,04 (0,43)	-0,36 (0,21)	-0,25 (0,26)	0,24 (0,56)	0,16 (0,31)	0,28 (0,25)	-0,00 (0,23)	-0,46 (0,40)	0,19 (0,35)	0,39 (0,27)
Drugi kvintil	0,30 (0,50)	-0,32 (0,23)	-0,31 (0,31)	0,31 (0,70)	-0,23 (0,38)	0,25 (0,27)	-0,15 (0,28)	-0,18 (0,45)	-0,24 (0,47)	0,15 (0,32)
Četvrti kvintil	-0,54 (0,52)	-0,94*** (0,24)	-0,66 (0,35)	0,12 (0,74)	0,19 (0,33)	0,49* (0,25)	0,02 (0,26)	-0,47 (0,48)	-0,40 (0,50)	0,29 (0,32)
Najviši kvintil	0,55 (0,50)	-0,79* (0,25)	-0,43 (0,35)	-0,66 (0,76)	0,35 (0,34)	0,69* (0,26)	0,29 (0,28)	-0,60 (0,52)	-1,08 (0,61)	0,39 (0,32)
Stupanj urbanizacije (ref. srednje naseljeno)										
Gusto naseljeno područje	-0,19 (0,37)	0,43* (0,18)	-1,42*** (0,38)	-0,28 (0,45)	0,74* (0,24)	0,43* (0,17)	-0,27 (0,20)	0,31 (0,37)	-0,26 (0,40)	0,37 (0,22)
Rijetko naseljeno područje	-0,62 (0,35)	-0,15 (0,16)	0,83*** (0,20)	-1,09* (0,46)	-0,10 (0,26)	0,23 (0,18)	-0,01 (0,18)	0,30 (0,34)	0,04 (0,33)	-0,09 (0,21)
N	1130	1130	1130	1130	1130	1130	1130	1130	838	1130
McFadden pseudo-R ²	0,044	0,070	0,114	0,117	0,052	0,181	0,134	0,109	0,197	0,033

Specifične dispozicijske prepreke dobi i zdravlja na razini populacije zainteresirane za obrazovanje navodi oko 5% sudionika, no dominantno su povezane s višom dobi sudionika. Preciznije, stariji sudionici i kad iskazuju potrebu za usavršavanjem, nerijetko (u 14 – 20% slučajeva) ukazuju na dob ili zdravlje kao prepreku sudjelovanju. To je u skladu s nalazima drugih istraživanja koja identificiraju rast učestalosti dispozicijskih prepreka s dobi i razinom obrazovanja (Hovdhaugen i Opheim, 2018.; Roosmaa i Saar, 2017.; Rubenson i Desjardins, 2009.). Međutim, povezanost obrazovanja i dispozicijskih prepreka izražena je samo kod nisko obrazovanih, za razliku od nalaza za balkanske zemlje među osobama koje ne teže usavršavanju (Roosmaa i Saar, 2017.). Tretiramo li te prepreke kao dispozicijski izazov, potrebno je osnaživati pojedince u shvaćanju da je usavršavanje prikladno i za njih. Međutim, dispozicijskim preprekama se može pristupiti i s institucionalne strane prilagodbom sadržaja, dostupnosti i načina izvedbe potrebama sudionika starije dobi i slabijeg zdravlja. Valja napomenuti da dio formalnog usavršavanja traži adekvatno zdravstveno stanje i preglede sudionika.

Unatoč relativno velikoj zastupljenosti (15%), drugi osobni razlozi čine kategoriju s blago većom prisutnošću osoba izvan radnog odnosa i bez srednjeg obrazovanja. S obzirom na općenitost formulacije, ne čudi da izostaju snažno izraženi obrasci nejednakosti (pseudo- $R^2 = 0,03$), tako da taj modalitet možemo smatrati rezidualnom dispozicijskom preprekom koja ne upućuje na obrasce nejednakosti ili načine njihova prevladavanja.

5.4. Percipirana korist od sudjelovanja

Percipirani ishodi usavršavanja najčešće pozitivni, ali suptilni, te se za većinu sudionika očituju se kao veća uspješnost na poslu (61%) odnosno učestalo trenutačno (86%) ili perspektivno (90%) korištenje stečenih vještina. Polaznici vrlo rijetko primjećuju kako je pohađanje rezultiralo napredovanjem (3%), nalaženjem posla (4%) ili višom plaćom (7%).

Status u zaposlenosti izdvaja se kao odrednica vrste koristi ostvarene od obrazovanja. Tako je osobama koje nisu u zaposlenosti pohađano obrazovanje češće omogućilo nalaženje posla i osobni razvoj, dok je zaposlenima češće povećavalo uspješnost na poslu te vodilo trenutačnom ili perspektivnom korištenju stečenih vještina. Iako taj nalaz može ukazivati na veću korist usavršavanja za zaposlene, u pitanju su očekivani ishodi strukturno različitog položaja zaposlenih i nezaposlenih, uključujući činjenicu da zaposleni mogu izabrati (ili biti upućeni) na usavršavanje koje odgovara specifičnim vještinama i zadacima na vlastitom poslu, dok osobe izvan zaposlenosti ne znaju koji su zahtjevi posla na kojem će se eventualno u budućnosti naći, pa je izbor često manje prikladan.

Tablica 7.

Ishodi sudjelovanju u neformalnom obrazovanju odraslih s obzirom na odabrane socio-demografske karakteristike

	Nalaženje posla	Viša plaća	Napredovanje	Novi zadaci	Veća uspješnost	Osobni razlozi	Često korištenje vještina - sad	Često korištenje vještina - u perspektivi	Ishodi zbirno
Ukupno	3,5%	7,4%	3,0%	22,7%	61,4%	14,1%	85,7%	90,1%	2,3
Status u zaposlenosti									
Zaposlen	2,8%	7,3%	3,0%	23,2%	63,5%	13,0%	86,8%	90,7%	2,4
Nije zaposlen	15,5%	9,3%	2,1%	13,6%	19,7%	36,9%	63,2%	77,7%	2,0
Stupanj obrazovanja									
Bez srednjeg obrazovanja	0,0%	3,3%	9,7%	13,0%	41,8%	3,2%	79,5%	86,2%	1,9
Trogodišnje srednjoškolsko	6,1%	11,6%	2,8%	18,2%	54,8%	12,5%	85,7%	86,8%	2,3
Četverogodišnje srednjoškolsko	4,3%	7,0%	2,6%	33,7%	65,5%	9,9%	89,1%	91,8%	2,5
Stručni studij i prvostupnici	1,8%	6,5%	4,5%	19,9%	62,3%	11,6%	80,9%	85,2%	2,2
Sveučilišni studij	2,8%	6,9%	2,5%	16,7%	60,6%	19,6%	85,0%	91,7%	2,3
Spol/rod i djeca									
Muškarac	4,6%	8,6%	4,2%	25,7%	62,9%	12,1%	86,8%	90,2%	2,4
Žena, bez djece mlađe od 13	2,8%	5,9%	2,1%	16,1%	60,7%	16,4%	85,7%	90,9%	2,3
Žena, s djecom mlađom od 13	1,4%	6,6%	1,0%	26,4%	58,1%	15,6%	82,3%	88,0%	2,3
Dob									
25 – 34 godine	6,6%	9,0%	3,4%	15,3%	60,3%	16,5%	83,1%	88,9%	2,3
35 – 44 godine	3,1%	5,7%	2,6%	23,3%	60,3%	14,5%	83,9%	89,4%	2,3
45 – 54 godine	1,8%	8,5%	3,6%	29,0%	62,4%	13,8%	88,6%	91,8%	2,4
55 – 64 godine	2,6%	4,9%	1,4%	18,4%	63,3%	8,7%	87,6%	89,3%	2,2
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva									
Najniži kvintil	1,1%	3,6%	0,9%	8,8%	47,1%	15,5%	78,6%	83,2%	1,9
Drugi kvintil	4,6%	8,6%	3,3%	31,7%	61,5%	9,0%	86,1%	91,1%	2,4
Srednji kvintil	4,3%	8,7%	4,9%	25,5%	57,8%	10,3%	80,9%	85,3%	2,3
Četvrti kvintil	1,8%	9,1%	1,7%	28,0%	63,4%	10,5%	85,0%	88,2%	2,4
Najviši kvintil	4,3%	5,6%	3,4%	16,5%	63,2%	19,8%	88,9%	93,9%	2,4
Stupanj urbanizacije									
Gusto naseljeno područje	4,0%	4,2%	1,9%	22,3%	64,6%	16,8%	83,7%	89,8%	2,3
Srednje naseljeno područje	2,7%	7,9%	2,4%	22,7%	61,5%	12,0%	89,1%	91,8%	2,4
Rijetko naseljeno područje	3,9%	11,3%	5,7%	23,2%	56,2%	13,7%	83,2%	87,8%	2,3

Napomena: Samo sudionici neformalnog obrazovanja.

Kad su u pitanju rodne razlike u ishodima, ženama s djecom školske i predškolske dobi pohađano usavršavanje rjeđe otvara priliku za zapošljavanje ili napredovanje nego ostalim ženama i muškarcima. Također, kod ostalih žena usavršavanje rjeđe vodi novim zadacima na poslu.

Geografska lokacija rijetko doprinosi nejednakosti ishoda: (malobrojniji) polaznici iz rijetko naseljenih krajeva češće napreduju nakon obrazovanja, a oni (brojniji) iz gusto naseljenih područja rjeđe koriste usvojene vještine. To se može tumačiti i kroz prizmu različite (samo)selektivnosti polaznika, odnosno veće dostupnosti i manjeg ukupnog troška pohađanja tečajeva u urbanim centrima.

Iznenadujuće, nisu utvrđene veće nejednakosti u ishodima s obzirom na dob, odnosno tek postoje indicije da za starije polaznike (44 – 55) pohađanje usavršavanja rijede vodi nalaženju posla, ali češće novim zadacima na poslu.

Razlike u ishodima s obzirom na dohodak polaznika također su vidljive samo u aspektu novih zadataka, koji su bitno rjeđi za polaznike iz najnižeg dohodovnog kvintila.

Dok je razina obrazovanja neupitno najснаžnija odrednica nejednakosti u informiranju i pohađanju usavršavanja, nije evidentno da je većina ishoda usavršavanja snažno povezana s razinom obrazovanja polaznika, a u slučajevima kada su utvrđene razlike, najvišu razinu koristi ne iskazuju polaznici s najvišom razinom obrazovanja. Tako razina obrazovanja polaznika nije povezana s procjenom korisnosti usavršavanja s obzirom na povećanje plaće, napredovanje, uspješnost ili osobnu korist. U odnosu na polaznike s četverogodišnjom srednjom školom, za visokoobrazovane pohađanje usavršavanja rjeđe rezultira nalaženjem posla i novim zadacima te primjenom novih vještina kod prvostupnika. Nalazi većinom ukazuju na nešto povoljnije ishode upravo kod polaznika sa (četverogodišnjom) srednjom stručnom spremom.

Tablica 8.
Regresije odrednica ishoda neformalnog obrazovanja odraslih

	Nalaženje posla	Viša plaća	Napredovanje	Novi zadaci	Veća uspješnost	Osobni razlozi	Često korištenje vještina - sad	Često korištenje vještina - u perspektivi	Ishodi zbirno
Nije zaposlen	1,77 [*] (0,80)	0,36 (0,72)	-0,21 (1,01)	-0,32 (0,54)	-1,92 ^{***} (0,44)	1,45 ^{***} (0,36)	-1,33 ^{***} (0,35)	-1,02 [*] (0,35)	-0,29 (0,24)
Stupanj obrazovanja (ref. četverogodišnje srednjoškolsko)									
Bez srednjeg obrazovanja	N/A	-0,81 (1,16)	1,24 (0,90)	-1,19 (0,65)	-0,82 (0,51)	-1,30 (1,10)	-0,54 (0,55)	-0,37 (0,65)	-0,53 [*] (0,23)
Trogorodišnje srednjoškolsko	-0,04 (0,61)	0,46 (0,48)	-0,18 (0,79)	-0,81 [*] (0,38)	-0,34 (0,31)	0,26 (0,41)	-0,16 (0,41)	-0,44 (0,44)	-0,20 (0,17)
Stručni studij i prvostupnici	-1,01 (0,78)	-0,01 (0,50)	0,70 (0,58)	-0,57 (0,38)	-0,13 (0,28)	0,10 (0,39)	-0,81 [*] (0,31)	-0,85 [*] (0,35)	-0,27 (0,16)
Sveučilišni studij	-1,16 [*] (0,49)	0,12 (0,41)	-0,07 (0,49)	-0,64 [*] (0,33)	-0,25 (0,26)	0,51 (0,34)	-0,49 (0,32)	-0,22 (0,33)	-0,27 [*] (0,13)
Spol/rod i djeca (ref. muškarac)									
Žena, bez djece mlađe od 13	-0,32 (0,54)	-0,33 (0,36)	-0,84 (0,50)	-0,67 [*] (0,34)	-0,13 (0,22)	0,32 (0,25)	0,02 (0,27)	0,16 (0,31)	-0,12 (0,11)
Žena, s djecom mlađom od 13	-1,36 [*] (0,64)	-0,29 (0,47)	-1,54 [*] (0,77)	-0,01 (0,33)	-0,21 (0,27)	0,38 (0,36)	-0,14 (0,31)	-0,05 (0,33)	-0,12 (0,14)
Dobna skupina (ref. 25 – 34 godine)									
35 – 44 godine	-0,68 (0,52)	-0,37 (0,38)	-0,19 (0,53)	0,39 (0,29)	-0,14 (0,23)	0,05 (0,31)	-0,06 (0,29)	-0,01 (0,31)	-0,05 (0,11)
45 – 54 godine	-1,40 [*] (0,65)	0,06 (0,40)	0,17 (0,50)	0,75 [*] (0,32)	-0,15 (0,25)	0,08 (0,34)	0,39 (0,30)	0,33 (0,34)	0,07 (0,12)
55 – 64 godine	-1,19 (0,72)	-0,47 (0,65)	-1,14 (0,80)	0,40 (0,40)	0,08 (0,32)	-0,68 (0,42)	0,34 (0,34)	0,01 (0,36)	-0,06 (0,14)
Neto mjesečni ekvivalentni dohodak kućanstva (ref. treći kvintil)									
Najniži kvintil	1,75 (1,20)	0,92 (0,94)	1,30 (1,21)	1,55 [*] (0,56)	0,47 (0,40)	-0,51 (0,58)	0,25 (0,39)	0,52 (0,44)	0,49 [*] (0,19)
Drugi kvintil	1,95 (1,15)	1,13 (0,91)	2,16 (1,19)	1,28 [*] (0,52)	0,19 (0,37)	-0,34 (0,57)	-0,11 (0,39)	-0,12 (0,44)	0,36 [*] (0,17)
Četvrti kvintil	1,19 (1,21)	1,25 (0,91)	1,13 (1,29)	1,16 [*] (0,56)	0,28 (0,37)	-0,23 (0,54)	0,01 (0,41)	-0,05 (0,46)	0,36 [*] (0,17)
Najviši kvintil	2,10 (1,19)	0,90 (0,90)	2,07 (1,23)	0,77 (0,51)	0,33 (0,35)	0,38 (0,53)	0,68 (0,39)	0,86 (0,45)	0,47 [*] (0,15)
Stupanj urbanizacije (ref. srednje naseljeno)									
Gusto naseljeno područje	0,63 (0,53)	-0,68 (0,42)	-0,28 (0,54)	0,06 (0,38)	0,14 (0,25)	0,21 (0,28)	-0,68 [*] (0,29)	-0,52 (0,32)	-0,03 (0,13)
Rijetko naseljeno područje	0,35 (0,49)	0,37 (0,37)	1,01 [*] (0,43)	-0,01 (0,29)	-0,14 (0,22)	0,33 (0,29)	-0,48 (0,27)	-0,41 (0,29)	-0,01 (0,11)
N (osoba)	759	786	786	786	786	786	786	786	786
N (usavršavanja)	1092	1121	1121	1121	1121	1121	1121	1121	1121
McFadden pseudo-R ² (b; R ²)	0,131	0,044	0,094	0,070	0,038	0,065	0,056	0,051	0,041 ^b

Napomena: standardna pogreška procijenjena je uzimajući u obzir korelacije usavršavanja na razini osobe (*cluster*)

Promatraju li se svi ishodi zbirno kao indeksveć se na deskriptivnoj razini mogu uočiti tek relativno skromne razlike među skupinama (prosječne vrijednosti od 1,9 do 2,5). U multivarijatnom regresijskom modelu za ukupno promatrane ishode usavršavanja nije moguće utvrditi nejednakosti s obzirom na rod, djecu, dob ili razinu urbanizacije, već samo nešto rjeđe povoljne ishode za polaznike iz najnižeg dohodovnog kvintila te najniže i najviše razine obrazovanja.

S obzirom na percipirane ishode, možemo zaključiti kako je u većini je aspekata ek-splanatorna snaga promatranih socio-demografskih čimbenika niska i vezana uz strukturnu poziciju na tržištu rada. Premda percipirani rezultati usavršavanja općenito nisu spektakularni, nismo utvrdili osnove za tvrdnju da društveno marginalizirani sudionici pohađaju marginalno relevantna usavršavanja. Iako ovdje možemo postaviti ograde vezane uz malu statističku snagu koja proizlazi iz malog broja sudionika usavršavanja iz marginaliziranih skupina, kao i izglednu selektivnost tih polaznika, nalazi su sukladni provedenim protučinjeničnim i anketnim evaluacijama obrazovanja u okviru aktivnih politika zapošljavanja u Hrvatskoj (Bejaković i ostali, 2016.; Hrabar, Castella i Buković, 2021.; Matković, Babić i Vuga, 2012.; Taylor i ostali, 2021.).

6. Rasprava i zaključak

Socio-demografska obilježja pokazala su se povezanima s nejednakostima u pristupu cjeloživotnom učenju kroz sve karike lanca odgovora. Međutim, snaga i obrasci te povezanosti u značajnoj se mjeri razlikuju.

Kod nominalnog iskazivanja potrebe za daljnjim obrazovanjem, iako učestalost u Hrvatskoj relativno niska, razlike između skupina nisu snažno izražene te im u najvećoj mjeri doprinosi dob i umirovljenje. Međutim, kad je u pitanju aktivno traženje informacija te posebno primanje informacija o usavršavanju, dob prestaje biti ključan čimbenik te se javlja snažan obrazovni i (u manjoj mjeri dohodovni) gradijent. Postojanje nejednakosti u pojedinim kanalima informiranja može ukazivati na posezanje ustanova za „tržišno perspektivnim“, platežno sposobnim klijentima – što nije čudno budući da je u vrijeme istraživanja izrazito mali dio obrazovanja odraslih financiran javnim sredstvima. Postojeće prakse i poslovni interesi poslodavaca i učilišta koji posluju na (obrazovnom) tržištu doprinose nejednakostima, a koje aktivnosti HZZ-a ne kompenziraju dostatno.

Raščlanjivanje prepreka ne daje posebno iznenađujuće rezultate. Od osoba koje su iskazale potrebu za usavršavanjem troškovi su ponajviše izazov onima nižih primanja (i starijima, kod kojih je horizont isplativosti kraći), udaljenost osobama iz rjeđe naseljenih područja, obiteljske obveze ženama, posebno onima s djecom, a zdravlje i dob starijima. Preklapanje rasporeda s poslovnim obvezama najčešće je prepreka je za veće sudjelovanje zaposlenih, onih koji su već pohađali neku izobrazbu te više obrazovanih,

te bi prevladavanje isključivo ove prepreke imalo potencijal i dodatno povećati zatečene nejednakosti. Valja napomenuti da se niža razina obrazovanja izdvaja kao rizična kad su u pitanju obiteljske obveze i dispozicijske prepreke. Umanjivanje tih prepreka specifičnim politikama imalo bi potencijal povećati sudjelovanje tih skupina.

Analiza korisnosti pohađanih usavršavanja ukazuje na nespektakularne, ali pozitivne učinke, rijetkost beskorisnih usavršavanja te izostanak značajnije segmentacije u kvaliteti iskustava s obzirom na socio-demografske čimbenike, pri čemu nešto povoljnije ishode iskazuju sudionici na sredini obrazovne ljestvice.

Valja napomenuti kako ispitanici vrlo rijetko identificiraju prepreke u vidu nedostatka potrebnih kvalifikacija i neadekvatnih sadržaja tečajeva te u pravilu percipiraju visoku primjenjivost stečenih vještina, pri čemu nisu uočeni snažni obrasci nejednakosti među skupinama. Stoga fokus na dizajn novih, trenutku prikladnijih obrazovnih sadržaja te na osiguranje kvalitete izgledno neće riješiti trenutačne izazove slabog sudjelovanja ili nejednakosti u obrazovanju odraslih, ali je pri svakoj potencijalnoj ekspanziji bitan kako se ne bi umanjila kvaliteta. Dostupnost, priuštivost i informiranost ističu se kao bitno snažniji kanali smanjivanja nejednakosti i povećavanja participacije.

Relevantnost nalaza iz 2016. godine u današnjem kontekstu 2023. godine mora se uzeti s određenom rezervom. Naime, 2016. godinu karakterizira vrlo mala zastupljenost javno financiranog obrazovanja odraslih, dugo razdoblje izostanka ekonomskog rasta te još uvijek visoka nezaposlenost na hrvatskom tržištu rada. U međuvremenu se nezaposlenost uvelike smanjila, donesen je novi zakonski okvir obrazovanja odraslih i pripadajući strateški dokumenti, a osnažene su i javno financirane mogućnosti usavršavanja (posebno uvođenjem vaučera od 2022. godine). Također, u 2016. godini je tek usvojen Strateški okvir promocije cjeloživotnog učenja u RH, iako su se mnoge aktivnosti, poput Tjedna cjeloživotnog učenja, provodile i u prethodnom desetljeću. Nadolazeći rezultati ankete o obrazovanju odraslih iz 2022. godine imaju potencijal pokazati je li se slika promijenila nakon navedenih intervencija. U međuvremenu rezultate AES-a iz 2016. godine, kao i nacionalno istraživanje iz 2017. možemo promatrati kao „predintervencijsku“ sliku stanja. Doduše, s obzirom na to da se 2022. godine novi zakon tek počeo primjenjivati, od obrazovanja odraslih kroz vaučere, tj. od primjene Nacionalnog plana razvoja obrazovanja 2021. – 2027. te novog ESF-ova ciklusa ne treba odmah očekivati velike promjene u režimu obrazovanja odraslih u Hrvatskoj.

U kontekstu ovdje dobivenih nalaza naglasak postojećeg strateškog okvira na promociju cjeloživotnog učenja kroz angažman širokog skupa aktera ka heterogenim ciljanim skupinama čini se opravdanim. Međutim usvojeni prioriteti koji se temelje na „povećanju svijesti“ o potrebi, koristi i značaju cjeloživotnog učenja (Alfirević i ostali, 2017.) kako bi se prevladao nedostatak motivacije među općom populacijom

i marginaliziranim skupinama kucaju na otvorena vrata. U svjetlu rezultata valjalo bi aktivnosti usmjeriti prema dostupnosti konkretnih informacija vezanih uz konkretne, pristupačne, priuštive i prikladne prilike za usavršavanje s obzirom na to da su upravo u dostupnosti informacija i prilika uočljive najveće nejednakosti. Naravno, da bi takve informacije bile dostupne, takve prilike u prvom redu moraju postojati. U tome je ključna uloga ne samo poslodavaca, već i HZZ-a i samih učilišta te osnivača, koji su trenutačno ipak usmjereniji na produktivnije ili platežno perspektivnije polaznike. Tako je recentno istraživanje promotivnih aktivnosti u obrazovanju odraslih 2018. – 2022., u kojem je sudjelovalo 205 učilišta (Alfirević i ostali, 2023.) dobilo povratnu informaciju kako se njih 48% promocijom bavilo prilično ili jako mnogo, ali i da su osobe niže razine obrazovanja, iznad 50 godina i dugotrajno nezaposlene bitno rjeđe ciljane skupine promotivnih aktivnosti. Promjena traži usmjeravanje dodatnih resursa na otvaranje i promociju konkretnih prilika za obrazovanje tih skupina, a imajući na umu da marginalizirane skupine, čak i kad ih aktivno traže, imaju manje izgleda pronaći informacije o usavršavanju.

U ovom je radu operacionalizirana teorija lanca odgovora, koji pretpostavlja motivaciju kao uvjet informiranja, kroz koje se identificiraju prilike i prepreke za sudjelovanje, čijim prevladavanjem pojedinac ulazi u obrazovni proces, a takvo iskustvo povratno djeluje na motivaciju za daljnje učenje. Međutim, zbiljski procesi kompleksnošću nadilaze ovu shemu. Tako je udio sudionika istraživanja koji su sudjelovali u obrazovanju odraslih (35%) bio veći od udjela koji je primio informacije (29%), a on veći od udjela koji je informacije tražio (19%). Također, čak 37% sudionika formalnog ili neformalnog obrazovanja odraslih nije tražilo niti primilo informacije o usavršavanju. Naime, djelovanje pojedinaca nužno je omeđeno i usmjereno kroz institucionalnu strukturu prilika, poticaja i praksi nacionalnog sustava obrazovanja odraslih te aktera koji u njemu djeluju.

U tom okviru primjena teorijskog okvira lanca odgovora je prvenstveno instrumentalna za širenje fokusa razumijevanja i intervencije u obrazovanju odraslih sa motivacije polaznika. Ne isključujući ulogu motivacije, njime se integrira uloga informiranja, prepreka i iskustva u jedan procesno orijentiran model, kroz koji možemo razumjeti (ne)sudjelovanje pojedinaca, obrasce nejednakosti i mogućnost njihova nadilaženja.

Ovaj je rad nastao u sklopu projekta Tematska mreža Cjeloživotno obrazovanje dostupno svima (UP.04.2.1.06.0032), čiji je nositelj Institut za razvoj obrazovanja, a Institut za društvena istraživanja u Zagrebu partner u provedbi. Projekt je ugovoren temeljem poziva „Tematske mreže za društveno-ekonomski razvoj te promicanje socijalnog dijaloga u kontekstu unapređivanja uvjeta rada“ u okviru operativnog programa ”Učinkoviti ljudski potencijali” 2014. – 2020., te financiran sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda.

Literatura

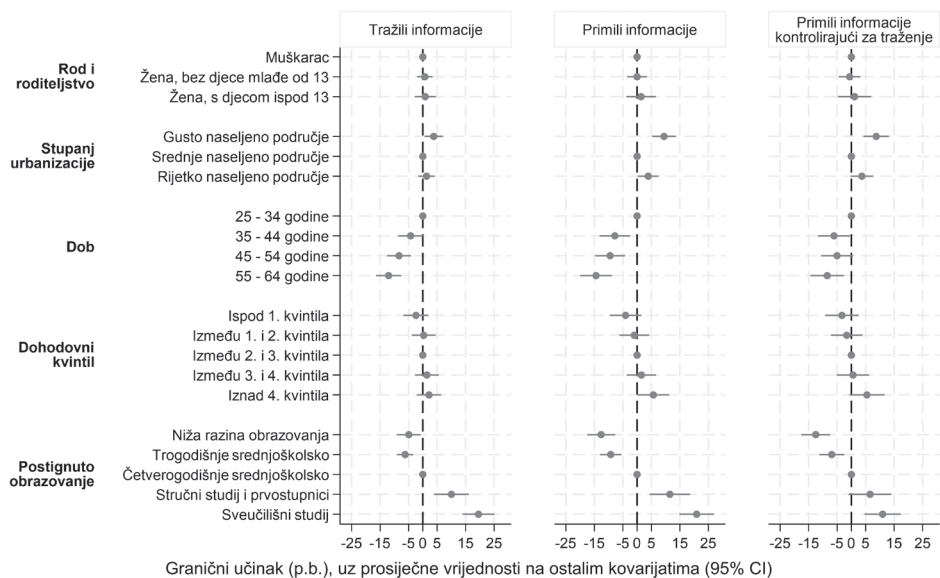
1. Alfirević, N.; Bošnjak, I.; Brusić, A.; Buić, N.; Pavičić, J.; Piljek Žiljak, O.; Rašan-Križanac, M.; Vranešević Marinić, N.; Vučić, M.; Žiljak, T.; Živčić, M. (2017). *Strateški okvir promocije cjeloživotnog učenja u Republici Hrvatskoj 2017.-2021.* uredio M. Vučić, N. Alfirević i J. Pavičić. Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.
2. Alfirević, N.; Pavičić, J.; Žiljak, T.; Živčić, M.; Vučić, M.; Novak, N. (2023). *Publikacija o rezultatima praćenja provedbe Strateškog okvira promocije cjeloživotnog učenja u RH 2017.-2021. i unaprjeđenja promocije cjeloživotnog učenja.* Vučić, M.; Novak, N.; Režek Cvetko, M.; Vučić, N. (Ur.). Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.
3. Bejaković, P.; Kotnarowski, M.; Bagić, D.; Burić, I. (2016). *Vanjska evaluacija mjera aktivne politike tržišta rada 2010. - 2013.* Sumarno evaluacijsko izvješće. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje i IPSOS.
4. Blossfeld, H.-P.; Kilpi-Jakonen, E.; Vono de Vilhena, D.; Buchholz, S. (2014). *Adult learning in modern societies: An international comparison from a life-course perspective.* Edward Elgar Publishing.
5. Burić, I. (2017). *Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj 2017. - Rezultati istraživanja.* Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.
6. Cedefop (2015). *Unequal Access to Job-Related Learning: Evidence from the Adult Education Survey.* 52. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. Cross, K. P. (1981). *Adults as Learners: Increasing Participation and Facilitating Learning.* San Francisco: Jossey-Bass Inc, Publishers.
8. Daemrich, J.; Vilhena, D. and Reichart, E. (2014). Participation in Adult Learning in Europe: The Impact of Country-Level and Individual Characteristics, in: Blossfeld, H.-P.; Kilpi-Jakonen, E.; V. de Vilhena, D.; Buchholz, S. (Eds.). *Adult Learning in Modern Societies: An International Comparison from a Life-course Perspective.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 29-55.
9. Desjardins, R. and Ioannidou, A. (2020). The Political Economy of Adult Learning Systems—Some Institutional Features That Promote Adult Learning Participation. *Zeitschrift Für Weiterbildungsforschung*, 43 (2): 143-68. doi: 10.1007/s40955-020-00159-y.
10. Hefler, G. and Markowitsch, J. (2013). Seven types of formal adult education and their organisational fields. Towards a comparative framework, in: Saar, E.; Ure, O. B. and Holford, J. (Eds.). *Lifelong learning in Europe: National patterns and challenges.* Edward Elgar Publishing, 82-116.
11. Hovdhaugen, E. and Opheim, V. (2018). Participation in adult education and training in countries with high and low participation rates: demand and barriers. *International Journal of Lifelong Education*, 37 (5): 560-77. doi: 10.1080/02601370.2018.1554717.
12. Hrabar, M.; Castella, C. i Buković, N. (2021). *Prioritetna os 3 „Obrazovanje i cjeloživotno učenje“.* Završno izvješće. Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

13. Matković, T.; Babić, Z. and Vuga, A. (2012). Evaluacija mjera aktivne politike zapošljavanja 2009. i 2010. godine u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 19 (3): 303-36. doi: 10.3935/rsp.v19i3.1100.
14. Matković, T. i Jaklin, K. (2021). Pokazatelji sudjelovanja u obrazovanju odraslih u RH: nalazi recentnih europskih istraživanja. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 25 (1-2(41)): 39-66.
15. Paldanius, S. (2007). *The rationality of reluctance and indifference toward adult education: Difficulties in recruiting unemployed adults to adult education*. u Adult Education Research Conference.
16. Roosmaa, E.-L. and Saar, E. (2017). Adults who do not want to participate in learning: a cross-national European analysis of their perceived barriers. *International Journal of Lifelong Education*, 36 (3): 254-77. doi: 10.1080/02601370.2016.1246485.
17. Rubenson, K. (2018). Conceptualizing Participation in Adult Learning and Education: Equity Issues, in: Milana, M.; Webb, S.; Holford, J.; Waller, R.; Jarvis, P. *The Palgrave International Handbook on Adult and Lifelong Education and Learning*. London: Palgrave Macmillan UK, 337-57.
18. Rubenson, K. and Desjardins, R. (2009). The Impact of Welfare State Regimes on Barriers to Participation in Adult Education: A Bounded Agency Model. *Adult Education Quarterly*, 59 (3):187-207. doi: 10.1177/0741713609331548.
19. Saar, E. and Räis, M. L.(2017). Participation in job-related training in European countries: the impact of skill supply and demand characteristics. *Journal of Education and Work*, 30 (5): 531-51. doi: 10.1080/13639080.2016.1243229.
20. Saar, E.; Ure, O. B. and Desjardins, R. (2013). The role of diverse institutions in framing adult learning systems. *European Journal of Education*, 48 (2): 213-32.
21. Taylor, A.; Marošek, J.; Babić, R.; Hodak, B.; Beraković, G.; Jug, V. (2021). *Vrednovanje Prioritetne osi 1 „Visoka zapošljivost i mobilnost radne snage“ uz vrednovanje učinka mjera aktivne politike zapošljavanja*. Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
22. Van Nieuwenhove, L. and De Wever, B. (2022). Why are low-educated adults underrepresented in adult education? Studying the role of educational background in expressing learning needs and barriers. *Studies in Continuing Education*, 44 (1): 189-206.

Prilog

Slika 1.

Procjena graničnih učinaka socio-demografskih karakteristika na traganje za informacijama i zaprimanje informacija o usavršavanju

Information About Adult Education, Barriers and Experience of Participation: Socio-Demographic Inequalities

Teo Matković

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia

e-mail: teo@idi.hr

Abstract

The paper contributes to the understanding of inequality in adult education in Croatia through the chain of response conceptual framework. Using data from the 2016 European Adult Education Survey, the paper investigates inequality in all stages of the process (disposition, search and access to information, perceived obstacles and experience) with regard to the socio-demographic factors established as related to the differences in access (age, gender, parental status, residence, education, income and employment status).

Socio-demographic determinants turned out to be associated with inequalities in access to life-long learning across all links of the chain of response. Nevertheless, the strength and patterns of these associations differ. Inequalities in obtaining and actively seeking information about training are significantly greater than inequality in the declared need for training, especially with regards to the level of education and employment status. Notably, inequalities in receiving information cannot be understood fully through inequalities in the seeking behaviour. Inequalities are contributed to by the patterns of reach of information provided by employers and educational institutions, and by the limited counteraction of information from the Croatian Employment Service. Analysis of individual barriers gives expected results: costs are the most prominent challenge for those with lower income and the elderly, distance for the people from sparsely populated areas, family obligations for women, especially those with children, and health and age for the elderly. Overlap with work schedules is more likely to hinder the employed and those who have already attended education. A lower level of education is associated with dispositional barriers and inability to attend due to family obligations. Attended training courses are generally perceived as useful, without obvious segmentation in the quality of experiences and slightly more favourable outcomes for participants in the middle of the educational scale.

The findings should be viewed in the context of the structure of opportunities in the Croatian adult education regime, which bound the actions of individuals. The results indicate desirable directions for improvement, such as intensification of targeted information outreach about existing opportunities, but also point to the importance of investment in more concrete educational opportunities and overcoming barriers.

Key words: adult education, educational inequalities, information about education, barriers to participation, educational experience.